

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ВИНИКНЕННЯ РОЛЬОВИХ КОНФЛІКТІВ У МОЛОДІЙ СІМ'Ї

Стереотип – це думка про особистісні якості групи людей, яка може бути надмірно узагальненою і не точною. З їх допомогою людина сприймає, "класифікує" інших людей за їхньою належністю до тієї чи іншої групи, соціально-психологічного класу або за їх фізичними характеристиками. Стереотипи, у тому числі й гендерні, часто породжують надто умовне і спрощене уявлення про людей, формують очікування і установки по відношенню до інших, сприяють спрощеному сприйманню і позбавляють вигоди, пов'язаної з пізнанням окремої особистості [12].

Гендерний стереотип - "спрощений схематизований, емоційно змальований образ чоловіка та жінки" [14, С. 188].

В сучасному світі на рівні суспільної свідомості гендерні стереотипи розглядаються як "істинні", як деякий соціальний консенсус, який використовується при вирішенні проблем, для яких немає однозначних підтверджень та об'єктивних критеріїв. На думку Ф. Л. Джейса, гендерні стереотипи, являючись "істинними", трансформуються в цінності та формують нормативні образи "істинної" фемінності (маскулінності). Таким чином, існуюча норма поведінки перетворюється в наказ. Гендерні стереотипи визначають статусні характеристики чоловіків і жінок, закріплюючи домінуюче становище чоловіків і дискримінаційні практики по відношенню до жінок [10].

Гендерні ролі – це ролі, обумовлені диференціацією людей у суспільстві за ознакою статі. Гендерна роль – диференціація діяльності, статусів, прав і обов'язків індивідів залежно від їх статевої належності [18].

На виникнення рольових конфліктів у сім'ї впливають гендерні стереотипи закріплення соціальних ролей за відповідною статтю, що в багатьох аспектах є предметом дослідження в роботах В.С.Агеєва [1], Ю.Е. Альошиної, І.Ю.Боисова [2], Ш.Берна [4], І.В. Головної [6], М.Г. Горлач [7], П.П. Горностая [8, 9], Н.Н. Дорошенко [11], І.С. Кліциної [15], І.С. Кона [16], В.П. Левкович, О.Є. Зуськової [17]. Дослідження цих авторів акцентують увагу на трансформації рольових відносин в сім'ї, що є важливою стороною сучасної перебудови шлюбно-сімейних відносин. Невизначеність норм, які регулюють в нинішній час шлюбно-сімейні, у тому числі і рольові відносини, ставлять перед сучасною сім'єю ряд соціально-психологічних проблем. На думку І.В. Головної, у наш час особливого значення набуває сімейно-рольова сумісність подружжя, оскільки уявлення про ті ролі, які повинні виконувати подружжя в спільному житті, стали менш жорстко детермінованими, тому уявлення про те, яким повинен бути "справжній чоловік" та "справжня дружина", у вступаючих у шлюб можуть різко розходитися [6].

Гендерний стереотип, який стосується закріплення сімейних і професійних ролей у відповідності зі статтю, відноситься до самих поширених стереотипів, які передбачають стандартні моделі рольової поведінки чоловіків і жінок.

У відповідності з цим стереотипом для жінок головними соціальними ролями вважаються сімейні ролі, а для чоловіків – професійні ролі. Чоловіків прийнято оцінювати за професійними успіхами, жінок – за наявністю сім'ї та дітей [5].

Важливу роль в утвердженні гендерного стереотипу про закріплення соціальних ролей у відповідності зі статтю відіграла концепція "природного" взаємодоповнення статей Толкота Парсонса і Роберта Бейлса, які розглядали диференціацію чоловічих і жіночих ролей в структурно-диференціальному плані. На їх погляд, у сучасній сім'ї члени подружжя повинні виконувати дві різні ролі. Інструментальна роль полягає в підтримці зв'язку між сім'єю і зовнішнім світом – це професійна діяльність, яка приносить матеріальний дохід; експресивна роль передбачає в першу чергу турботу про дітей і регулювання взаємостосунків усередині сім'ї. Парсонс і Бейлс вважають, що здатність жінки до дітонародження і догляду за дітьми визначає однозначно її експресивну роль, а чоловік, який не може виконувати ці біологічні функції, стає виконавцем інструментальної ролі [19].

Традиційні гендерні ролі стримують розвиток особистості й реалізацію природного потенціалу. Ця ідея стала поштовхом до розробки Сандрою Бем концепції андрогінії, згідно з якою людина, незалежно від своєї біологічної статі, може володіти як рисами маскулінності, так і фемінності, поєднуючи в собі як традиційно жіночі, так і традиційно чоловічі якості. Це дозволяє виділити маскулінну, фемінну та андрогенну моделі гендерних ролей [20].

Розвиток цієї ідеї тривав, і Дж. Плек у своїх працях почав акцентувати увагу на розчеплення або фрагментарність гендерних ролей [21].

Не існує єдиної чоловічої або жіночої ролі. Кожна людина виконує ряд різноманітних ролей, які переважно не можуть поєднуватися, що призводить до рольового внутрішньо особистісного конфлікту.

Всі існуючі гендерні стереотипи можна поділити на три групи.

Перша група – це стереотипи маскулінності-фемінності – нормативні уявлення про соматичні, психічні, поведінкові властивості, характерні для чоловіків і жінок. А саме: чоловіки компетентні, домінантні, незалежні, агресивні, самовпевнені, схильні розмірковувати логічно, схильні керувати своїми почуттями; жінки більш пасивні, залежні, емоційні, турботливі та ніжні.

Друга група стереотипів стосується змісту праці чоловіків та жінок: традиційною для жінок вважається діяльність обслуговуюча, виконавча; для чоловіків діяльність інструментальна, творча, їм більш підходить організовувати та керувати.

Третя група стереотипів пов'язана із закріпленням сімейних і професійних ролей у відповідності зі статтю. Для чоловіків головні ролі – професійні, для жінок – сімейні. "Нормальний" чоловік прагне до побудови кар'єри, професійного успіху; "нормальна" жінка хоче вийти заміж і мати дітей, вести домашнє господарство [14].

За нашим припущенням, гендерно-рольові стереотипи, прийняті в суспільстві, виступають одним з чинників виникнення конфліктів у молодій сім'ї.

Мета статті полягає у висвітленні результатів емпіричного дослідження взаємозв'язку між рівнем задоволеності подружжя шлюбом та наявністю гендерних стереотипів, прийнятих в суспільстві.

Відповідно до мети роботи дослідницьку вибірку склали 250 осіб (125 молодих пар) віком від 19 до 29 років.

Дослідження проводилися на базі Хмельницької педагогічної академії, Хмельницького національного університету, Хмельницької загальноосвітньої школи № 14, Хмельницької загальноосвітньої школи № 15.

Респондентам було запропоновано наступні методики:

1. Тест-опитувальник "Задоволеність шлюбом" В.Століна, Т.Романова і Г.Бутенка [13], який призначений для експрес-діагностики ступеня задоволеності – незадоволеності шлюбом обох членів подружжя. Опитувальник являє собою одномірну шкалу, яка складається із 24 тверджень, які відносяться до наступних сфер: сприйняття себе і партнера, поглядів, оцінок, установок.

2. Для дослідження впливу гендерних стереотипів на виникнення ролевих конфліктів у молодій сім'ї ми використали опитувальник "Розподіл ролей у сім'ї" Ю.Е.Альшиної, Л.Я.Гозмана, Е.М.Дубовської [3], який призначений для вивчення установок особистості стосовно розподілу сімейних ролей між чоловіком та жінкою. Він складається з 21 твердження, які дають змогу виявити установки молодих людей стосовно розподілу ролей в семи сферах сімейного життя: 1) виховання дітей; 2) матеріальне забезпечення сім'ї; 3) підтримка емоційного клімату в сім'ї; 4) організація розваг; 5) виконання ролі "господаря" / "господарки"; 6) відповідальність за задоволення інтимними стосунками; 7) організація сімейної субкультури. Інтерпретація включає в себе дослідження системи показників за цими шкалами.

Кількісні результати діагностики рівня задоволеності шлюбом за допомогою тесту В.В.Століна, Т.Л.Романова та Г.П.Бутенко представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Задоволеність шлюбом у молодій сім'ї

№	Рівень задоволеності шлюбом	Кількість	%
1	Абсолютно неблагополучна сім'я	15	12,0
2	Неблагополучна сім'я	24	19,2
3	Скоріше неблагополучна сім'я	19	14,4
4	Перехідна	18	9,6
5	Скоріше благополучна	12	15,2
6	Благополучна сім'я	21	16,8
7	Абсолютно благополучна сім'я	16	12,8

Як свідчать дані таблиці 1 із 125 сімейних пар найбільший відсоток (19,2%) становлять неблагополучні сім'ї, тоді як благополучні сім'ї становлять 16,8%. Кількість абсолютно неблагополучних сімей (12%) майже не відрізняється від кількості абсолютно благополучних сімей (12,8%). Скоріше неблагополучні сім'ї становлять 14,4%, а скоріше благополучні – 12,8%. Найменший відсоток сімейних пар виявили перехідну задоволеність шлюбом (9,6%).

Наступним етапом нашого дослідження є діагностика сімейних пар групи абсолютно неблагополучних (15), неблагополучних (24) і скоріше неблагополучних сімей (19). Ці сім'ї ми будемо називати сім'ями незадоволеними шлюбом. Їх кількість становить: 15+24+19=58 і діагностика сімейних пар, які становлять групу абсолютно благополучних, благополучних сімей і скоріше благополучних. Ці сім'ї ми будемо називати сім'ями задоволеними шлюбом. Їх кількість становить: 12+21+16=49. Дослідження проводилося за тестом-опитувальником "Задоволеність шлюбом" В.Століна, Т.Романова і Г.Бутенка.

На рисунках 1 і 2 представлено кількісні результати середніх значень ідеального розподілу ролей у сім'ї чоловіками та жінками задоволеними шлюбом і незадоволеними шлюбом.

Як бачимо з рисунків, у чоловіків та жінок, які задоволені шлюбом на відміну від чоловіків і жінок, які незадоволені шлюбом, переважають середні значення рівня ідеального розподілу ролей у сім'ї. А це означає що, подружні пари, які задоволені шлюбом спільно ділять сімейні ролі, без поділу їх на чоловічі і жіночі.

Кількісні результати ідеального розподілу ролей в сім'ї по кожному фактору, висловлені чоловіками і жінками задоволеними шлюбом, представлені на рисунках 3 і 4 відповідно.

Так як за анкетною, чим вищий одержаний бал, тим більшою мірою дана роль в сім'ї повинна реалізуватися дружиною, і навпаки, чим нижчий – чоловіком, то з рисунка 2.18 видно, що чоловіки задоволені шлюбом вважають, що такі сімейні ролі як: виховання дітей; емоційний клімат сім'ї; роль господаря (господарки) більше повинні належати дружині (графіки, що їм відповідають, зміщені вправо), а організація розваг, матеріальне забезпечення – чоловіку (графіки зміщені вліво).

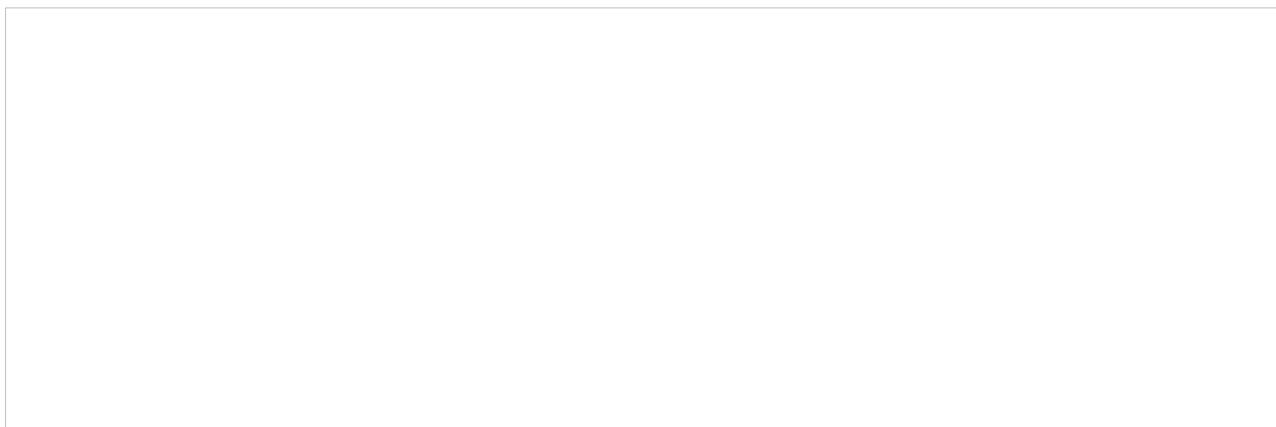

Рис. 1.

Середні значення ідеального розподілу ролей в сім'ї чоловіками і жінками задоволеними шлюбом

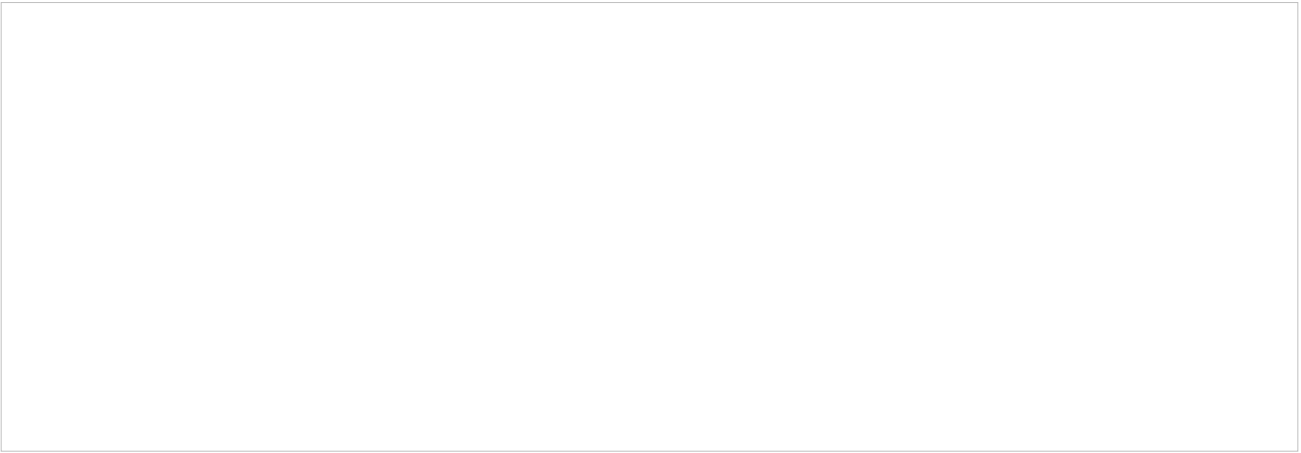

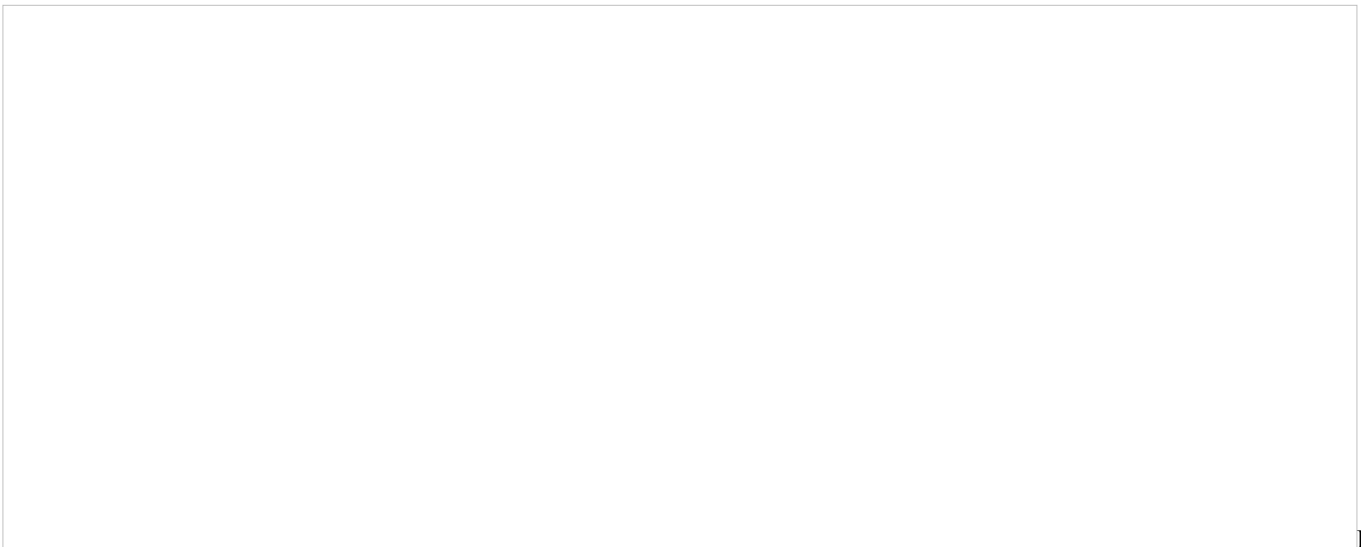
Рис. 2. Середні значення ідеального розподілу ролей в сім'ї чоловіками і жінками незадоволеними шлюбом

Рис. 3. Ідеальний розподіл ролей у сім'ї чоловіками задоволеним шлюбом

Як бачимо з рисунка 4, графік, який відповідає вихованню дітей зміщений дещо в сторону збільшення балів (вправо), а графік, який відповідає матеріальному забезпеченню – в сторону зменшення балів (вліво). А це означає, що хоч жінки, задоволені шлюбом, на відміну від чоловіків, більш схильні до цього, щоб сімейні ролі ділилися з ними порівну, проте вихованню дітей вони готові приділити більше уваги. Жінки задоволені шлюбом вважають, що матеріальне забезпечення сім'ї повинні здійснювати більше чоловіки.

Кількісні результати ідеального розподілу ролей в сім'ї, висловлені чоловіками і жінками незадоволеними шлюбом по факторах ми зобразили у вигляді графіків (рис. 5 і 6 відповідно).

4. Ідеальний розподіл ролей у сім'ї жінками задоволеними шлюбом

Рис.

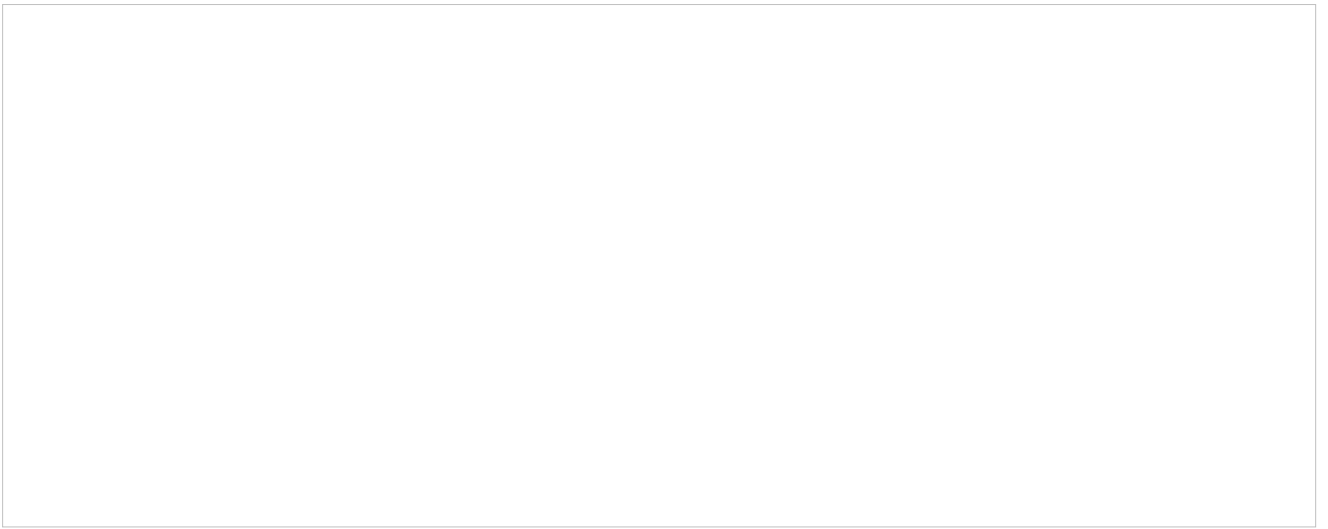

Рис. 5. *Ідеальний розподіл ролей в сім'ї чоловіками незадоволеними шлюбом*

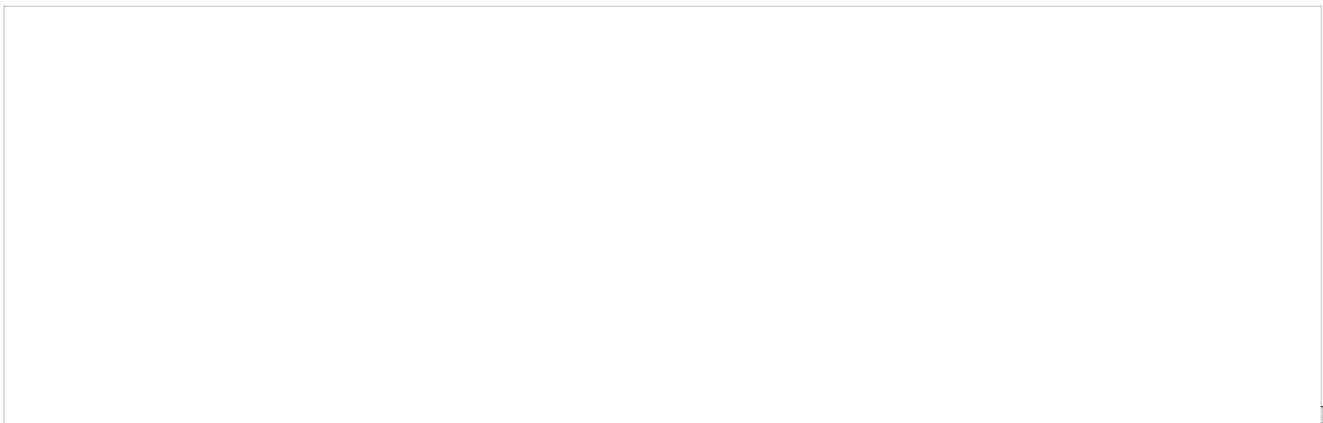

Рис. 6.

Ідеальний розподіл ролей в сім'ї жінками незадоволеними шлюбом

Як бачимо з рисунка, графіки, які відповідають таким сімейним ролям як: організації сімейної субкультури, сексуальний партнер, роль господаря (господарки) емоційний клімат у сім'ї і особливо виховання дітей різко зміщений у сторону зростання балів (вправо). У сторону спадання балів (вліво) зміщений графік, що відповідає організації розваг. Це означає, що більшість сімейних ролей, на думку чоловіків, повинні виконувати жінки. Більшу частину матеріального забезпечення чоловіки беруть на себе, але вважають, що жінки повинні також матеріально забезпечувати сім'ю.

З рисунка 6 видно, що жінки незадоволені шлюбом вважають, що вихованням дітей повинні в основному займатись жінки, а забезпечувати сім'ю матеріально повинні чоловіки (перший графік зміщений вправо, а другий – вліво). Жінки незадоволені шлюбом вважають, що організацію господарсько-побутової функції чоловіки повинні ділити з жінками порівну (графіку в основному відповідають середні значення). Так як частина графіка, що відповідає організації сімейної субкультури зміщена вправо, а частина – вліво, то це означає, що частина жінок вважають, що цю роль повинен виконувати чоловік, а інші - що дружина. Судячи по графіку(він більше зміщений вліво), можна зробити висновок, що сексуальним лідером у сім'ї, на думку жінок, незадоволених шлюбом, повинен бути чоловік. Організацію розваг (графік зміщений вправо) повинна в основному здійснювати дружина.

Порівнюючи рисунки 3, 4, 5, 6 приходимо до висновку, що переважна більшість чоловіків і жінок задоволених шлюбом, на відміну від чоловіків та жінок незадоволених шлюбом, мають бажання спільно розділити більшість сімейних ролей без поділу їх на "жіночі" і "чоловічі". Але, що стосується функцій пов'язаних з домашнім господарством і вихованням дітей, то навіть чоловіки з благополучних сімей не повністю розділяють їх зі своїми дружинами. А чоловіки з неблагополучних сімей вважають, що більшу частину сімейних обов'язків повинна виконувати жінка.

Як виявилось у ході дослідження, стереотипні уявлення про розподіл ролей у сім'ї більш виражені в подружніх пар з неблагополучних сімей. У відповідності зі стереотипними уявленнями про розподіл ролей у сім'ї великий відсоток чоловіків з неблагополучних сімей вважають, що основну частину сімейних обов'язків повинна виконувати дружина, а чоловік повинен забезпечувати матеріальне благополуччя сім'ї, здійснювати контакти з соціальним середовищем. Не зважаючи на те, що більшість жінок нарівні з чоловіками взяли на себе виконання функцій по матеріальному забезпеченню сім'ї, чоловіки не бажають розділяти зі своїми дружинами порівну функції, пов'язані з домашнім господарством, що і є одним із чинників виникнення конфліктів у сім'ї.

Виникає припущення, що менша конфліктність у тих сім'ях, де існує гармонійне поєднання при розподілі ролей за різними параметрами що підтвердилось порівнянням вибірок респондентів благополучних сімей (49 подружніх пар) і неблагополучних сімей (58 подружніх пар). Вибірки порівнювалися за допомогою U-критерію Манна – Уїтні, який показує зону перехресних значень між двома вибірками за досліджуваною ознакою, що дозволяє встановити вірогідність розходжень між вибірками. Отримані нами результати дослідження наведені в таблиці 2.

Вибірки Сімейні ролі	Чоловіки задоволені шлюбом – жінки задоволені шлюбом	Чоловіки незадоволені шлюбом – жінки незадоволені шлюбом
Виховання дітей	-	U = 619 (p < 0,01)
Матеріальне забезпечення сім'ї	-	-
Підтримувannya емоційного клімату в сім'ї	U = 958 (p < 0,05)	-
Організація розваг	-	U = 986 (p < 0,01)
Виконання ролі "господаря"/ "господарки"	U = 763 (p < 0,01)	U = 899 (p < 0,01)
Відповідальність за задоволення інтимних відносин	U = 951 (p < 0,05)	U = 1374 (p < 0,05)
Організація сімейної субкультури	-	U = 1303 (p < 0,05)

Примітка. Знаком " - " позначено відсутність статистично значущих розходжень між показниками зазначених вибірок за досліджуваною ознакою.

За підсумками дослідження ми дійшли висновку, що між вибірками респондентів задоволених шлюбом менше розходжень, ніж між вибірками респондентів незадоволених шлюбом, тобто гармонійне поєднання при розподілі ролей у благополучних сім'ях вище, ніж у неблагополучних.

Виходячи із характеру розподілу сімейних ролей, виділяють три типи сімей: традиційні, егалітарні і проміжні. Традиційні сім'ї – це сім'ї, де всі домашні обов'язки ділять на "чоловічі" і "жіночі" і більшу частину цих обов'язків виконує жінка. Егалітарні сім'ї характеризуються спільним поділом сімейних ролей без поділу їх на чоловічі і жіночі, таким сім'ям властива взаємозаміна подружжя в домашніх справах. В сім'ях проміжного типу не виражений типовий варіант розподілу внутрішньо сімейних ролей.

Щоб встановити, чи існує зв'язок між типами сімей і рівнем їх благополуччя, ми повели експеримент, до якого були задіяні 15 абсолютно благополучних, 15 абсолютно неблагополучних, 7 скоріше благополучних і 8 скоріше неблагополучних подружніх пар. Результати експерименту подано в таблиці 3.

Таблиця 3

Залежність рівня благополучності сімей від їх типу

Благополучність сімей Типи сімей	Абсолютна благополучність	Середня благополучність	Абсолютна неблагополучність	Всього
Егалітарні сім'ї	9	4	2	15
Проміжні сім'ї	3	8	4	15
Традиційні сім'ї	2	3	10	15
Всього	14	15	16	45

З таблиці 3 видно, що абсолютна благополучність в основному спостерігається в егалітарних сім'ях, середня благополучність – у проміжних сім'ях і абсолютна не благополучність – у традиційних сім'ях.

Висновок. Досліджуючи вплив гендерно-рольових стереотипів на благополуччя в сім'ї, ми дійшли висновку, що важливу роль у благополуччі сім'ї відіграє зміст поняття сімейного лідерства, пов'язаного із здійсненням керуючих функцій: спільним керівництвом сімейними справами, прийняттям відповідальних рішень, регулюванням внутрішньо сімейних відносин, вибором методів виховання дітей, розподіленням бюджету сім'ї і т. д. При цьому існують два типи сімей: егалітарні та традиційні. Найменше конфліктів в егалітарних сім'ях, де властива взаємозаміна подружжя в домашніх справах. Найбільша конфліктність в традиційних сім'ях, тобто в сім'ях, де всі домашні обов'язки поділяються на "чоловічі" та "жіночі".

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеев В.С. Межгрупповое взаимодействие: социально-психологические проблемы. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 240 с.
2. Алешина Ю.Е., Борисов И.Ю. Половая дифференциация как комплексный показатель межличностных отношений супругов // Вест. Моск. гос. ун-та. Сер. 14. Психология, 1989. – №2. – С. 44-56.
3. Алешина Ю.Е., Гозман Л.Я., Дубовская Е.М. Социально-психологические методы следования супружеских отношений: Спецпрактикум по социальной психологии. – М.: Изд-во МГУ, 1987.
4. Берн Ш. Гендерная психология / Ш.Берн. Секреты психологии. – СПб., 2001. – 320 с.
5. Воронина О.А., Клименкова Т.А. Гендер и культура // Женщины и социальная политика (гендерный аспект) / Под ред. З.А. Хоткиной. – М., 1992.
6. Головнева И.В. Изменение традиционных внутрисемейных ролей: новые модели поведения и конфликты. // Практична психологія та соціальна робота. 2006. №4, С. 12-16.
7. Горлач М.Г. Гендерный аспект семейно-ролевого диссонанса. Соц. исслед. – 2002. – №1. – С. 135-136.
8. Горностай П.П. Вимірювання параметрів рольового конфлікту: зарубіжний досвід / П.П. Горностай. Конфліктологічна експертиза: теорія та методика. – Вип.1. – К., 1997. – С. 116-125.
9. Горностай П.П. Диагностика и коррекция ролевых конфликтов // Журн. практик. психолога. 1999. – №1. – С. 44-51.
10. Джейс Ф.Л. Самоисполняющиеся пророчества: гендер с социально-психологической точки зрения // Сексология. – СПб.: Питер, 2001.
11. Дорошенко Н.М. Гендерная детерминация выбора студентами стратегий поведения у конфликтах / Н.М.Дорошенко. Автореф. дис. на здоб. наукового ступеня канд. псих. наук. – Київ, 2003. Інститут психології ім. Г.С. Костюка. АПН Укр. – 19 с.
12. Здравомыслова Е., Темкина А. Социальное конструирование гендера как фемистская теория // Женщина. Гендер. Культура. – М., 1999.
13. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. – СПб: Питер, 2006. – 544с. ил. – (Серия "Мастера психологии").
14. Клецина И.С. Гендерная социализация. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И.Герцена, 1998.
15. Клецина И.С. Гендерный подход и внутриличностные конфликты / И.С. Клецина // Женщина. Образование. Демократия: Материалы 2-ой междунар. междисциплин. научн.-практ. конф. (3-4 декабря 1999 г.).
16. Кон И.С. Меняющиеся мужчины в изменяющемся мире / Вестн. высш. школы "Алма-матер". 2001. – №11. – С. 35.
17. Левкович В.П., Зуськова О.Э. Социально-психологический подход к изучению супружеских конфликтов // Псих. журн. – 1985. – №3. – С. 126-137.
18. Психологический словарь / Под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд-е. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.

19. Сметзер Н. Социология. – М.: Феникс, 1994.
20. Bem S., The measurement of psychological androgyny // Journal of Consulting and Clinical Psychology. 1974. – Vol. 42.
21. Pleck J. The theory of male Sex role identity: its rise and fall from 1936 to the present // The making of masculinities the new mens studies / Ed. H. Brof. – Boston: Allen & Unwin, 1987.

Подано до редакції 30.01.09

РЕЗЮМЕ

В статті представлений аналіз отриманих в результаті дослідження співвідношень між рівнем задоволеності шлюбом і наявністю гендерних стереотипів в молодих подружніх парах. Описані особливості впливу гендерних стереотипів на виникнення рольових конфліктів в молодих сім'ях.

РЕЗЮМЕ

В статье представлен анализ полученных в результате исследования соотношений между удовлетворенностью браком и существованием гендерных стереотипов в молодых супружеских парах. Описаны особенности влияния гендерных стереотипов на возникновение ролевых конфликтов в молодых семьях.

SUMMARY

The article analyzes some research data on correlations between satisfaction by a marriage and existence of gender stereotypes in young married couples. The author describes some features of influence of gender stereotypes on appearance of role conflicts in young families.

Ключові слова: гендерний стереотип, гендерна роль, благополучна сім'я, неблагополучна сім'я.

Ключевые слова: гендерный стереотип, гендерная роль, благополучная семья, неблагополучная семья.

Keywords: gender stereotype, gender role, problem-free family, problem family.
